

OPRACOWANIA

lektur uzupełniających

GEORGE GORDON BYRON

GIAUR

Streszczenia i problematyka lektur

Charakterystyki bohaterów

Analizy i interpretacje wierszy

Odpowiedzi na pytania z testów i sprawdzianów

George Gordon Byron

Romantyzm

BIOGRAFIA

Lord George Gordon Noel Byron urodził się w Londynie **22 I 1788 roku**. Jego ojciec, John, był kapitanem gwardii i nie posiadał tytułu lorda. George był synem z jego drugiego małżeństwa z Katarzyną Gordon. Rody, z których pochodzili rodzice poety, były znakomite, ale zubożałe. Gdy Byron miał jedenaście lat, otrzymał w spadku tytuł lorda i rodowy majątek. Przeniósł się wtedy do Anglii i zamieszkał w Newstead w hrabstwie Nottingham.

W 1801 roku wstąpił do szkoły średniej w Harrow, potem studiował w Cambridge. W tym okresie dużo czytał, zwłaszcza dzieła klasyków literatury starożytnej. Jeszcze w czasie studiów, w 1807 roku, wydał tomik wierszy zatytułowany *Godziny bezczynności*. W rok później ukazał się poemat *Angielscy poeci i szkoccy recenzenci*, będący satyrą na współczesną poecię literaturę angielską. Poemat zawiera też program nowej poezji.

Latem 1809 roku dwudziestojednoletni Byron udał się w trwającą dwa lata podróż z Portugalii i Hiszpanii na Maltę, do Albanii, Grecji i Konstantynopola. Podróż ta była znakomitą szkołą życia, poeta ukształtował wtedy własne poglądy na świat. Owocem dwuletniej wędrówki był szereg drobnych utworów okolicznościowych oraz dwie pierwsze pieśni *Wędrówek Childe Harolda*. Po powrocie do Anglii Byron dodał do poematu kilka refleksyjnych strof i wydał go w 1812 roku.

Sukces *Wędrówek Childe Harolda* był równie ogromny, jak nieoczekiwany. Byron znalazł się w centrum zainteresowania. Na okres po 1812 roku przypadła też działalność Byrona w Izbie Lordów. Wygłosił tam kilka bezkompromisowych przemówień, m.in. w obronie robotników, podczas debaty o karze śmierci dla tzw. burzycieli maszyn oraz przeciw uciskowi Irlandii. Wystąpienia poety nie przyniosły żadnych rezultatów, co przeżył jako klęskę swojej działalności politycznej. Nałożyły się na to bolesne perypetie rodzinne – rozpadło się jego małżeństwo.

Opinia publiczna zwróciła się przeciwko poecie, więc postanowił opuścić Anglię. Owocem literackim tego niespokojnego okresu była seria powieści poetyckich o tematyce orientalnej, tj.: *Giaur*, *Naręczona z Abydos*, *Korsarz*, *Oblężenie Koryntu*, *Paryżyna*. Byron podróżował przez Belgię, Niemcy, Szwajcarię do Włoch. W Szwajcarii spotkał drugiego wielkiego romantyka angielskiego młodszej generacji, Percy'ego Shelleya, z którym zwiedzał Alpy w okolicach Jeziora Genewskiego. We Włoszech zamieszkał w Rawennie, potem w Wenecji. Tam też poznał swą ostatnią wielką miłość, hrabinę Guiccioli. W tym okresie powstały poematy: *Więzień Chil-lonu*, *Mazepa*, *Wyspa*; dramaty: *Manfred*, *Kain*, *Marino Faliéro*, *Dwaj Foskarowie*, *Sardanapal*, a także *Proroctwo Dantego*. Ukoronowaniem i zamknięciem jego twórczości był wielki poemat *Don Juan*, w którym przedstawił konflikty wstrząsające ówczesną Europą. Utwór pisany w Italii, w latach 1818–1824, jest złożony z szesnastu pieśni. Niestety poeta nie zdążył go już ukończyć. W 1824 roku, na wieść o wybuchu powstania Greków przeciwko niewoli tureckiej, opuścił Włochy i udał się do Grecji, gdzie zaangażował się w prace organizacyjne w siedzibie sztabu powstańczego w Missoloungi. Niezdrowy klimat i niewygody żołnierskiego życia spowodowały, że zachorował na febrę i zmarł **19 IV 1824 roku**.

Giaur

- Gatunek utworu: **powieść poetycka** (gatunek synkretyczny)

GENEZA UTWORU

Giaur **po raz pierwszy został wydany w czerwcu 1813 roku**, w dwa lata po powrocie Byrona z podróży na Wschód. Do końca 1813 roku ukazało się dziewięć wydań, w których poeta wciąż nanosił poprawki. Po opublikowaniu powieści czytelnicy podejrzewali, że sam Byron był kochankiem tajemnicznej Leili, dlatego poeta napisał *Przemowę*, w której objaśnił czas i miejsce opisanych zdarzeń i tłumaczył, że *zdarzenia podobne trafiały się dawniej często na Wschodzie*. Można przypuszczać, że podczas swoich podróży zetknął się z relacjami dotyczącymi zbliżonych wypadków, które były jego inspiracją.

Byron opatrzył swój poemat mottem z *Irish Melodies* Tomasza Moore'a, pominiętym w przekładzie Mickiewicza. Umieścił także przed utworem dedykację Samuelowi Rogersowi, również opuszczoną przez polskiego tłumacza.

TYTUŁ UTWORU

Pewniak
na teście

Słowo „giaur” jest potoczną muzułmańską nazwą niewiernych, zwłaszcza chrześcijan. Poza tą nazwą i wzmianką, że był Wenecjaninem, nic więcej o bohaterze nie wiemy, nie znamy jego nazwiska, imienia, pochodzenia, kolei losu. Poznajemy tylko jeden, co prawda najważniejszy, epizod z jego życia: zemstę dokonaną po utracie ukochanej, zamordowanej przez Hassana, a także następstwa tego czynu dla dalszego życia bohatera. Niedopowiedzenia służą podkreśleniu wyobcowania postaci, jej skłócenia ze światem. To także sygnał jej inności, odmienności religijnej, obyczajowej, kulturowej. Tytuł utworu, będący terminem muzułmańskim, jest jednym z przejawów orientalizmu w utworze. Kolejnymi są: umieszczenie akcji na terenie zajętym przez Turcję, używanie słownictwa oraz opisywanie zjawisk kulturowych, obyczajów i tradycji związanych z kulturą Bliskiego Wschodu.

Pewniak
na teście

CZAS I MIEJSCE AKCJI

Miejszem rozgrywających się w poemacie wydarzeń jest Grecja, poeta pięknie opisuje jej krajobrazy. Wspomniany jest przylądek Sunion (Kolonna), czyli południowy cypel Półwyspu Attyckiego i port Pireus (Porto Leone), położony niedaleko Aten.

Czas został określony w przybliżeniu w *Przemowie: Zdarzenie, które jest treścią naszej powieści, odnieść należy do owych czasów, kiedy Wyspy Jońskie ulegały panowaniu Rzeczypospolitej Weneckiej, kiedy Arnauti, na chwilę wyparci z Morei, znowu, po bezskutecznym wtargnięciu Moskałów, zaczęli ją plądrować*. Arnautami zwano Albańczyków, Morea to inna nazwa Peloponezu. Rzeczpospolita Wenecka przestała istnieć, zlikwidowana przez Napoleona, w 1797 roku. Wspomniana inwazja Rosjan miała miejsce podczas wojny rosyjsko-tureckiej, toczącej się w latach 1768–1774. **Akcja powieści toczy się więc między rokiem 1774 a 1797.**

BOHATEROWIE

Giaur – tak określali muzułmanie „niewiernych”, najczęściej chrześcijan. Bohater – tajemniczy i skryty – jest z pochodzenia Wenecjaninem, z wzajemnością kocha Leilę, a po jej zamordowaniu przez Hassana mści się na zbrodniarzu.

Leila – ukochana Giaura, niewolnica z haremu Hassana, z pochodzenia Gruzinka. Planuje ucieczkę z ukochanym, ale turecki basza odkrywa zdradę i każe brankę, rozkazując ją utopić w morzu.

Hassan – turecki basza, chociaż kocha Leilę, niewolnicę z haremu, skazuje ją na śmierć za zdradę. Ginie z ręki Giaura, mszczącego się za śmierć ukochanej.

Pewniak
na teście

Pewniak
na teście

Pewniak
na teście

PLAN WYDARZEŃ

1. Odwzajemniona miłość Giaura do Leili, niewolnicy Hassana.
2. Odkrycie tajemnicy przez Hassana i skazanie Leili na śmierć przez utopienie w morzu.
3. Rozpacz i samotność Giaura.
4. Decyzja o zemście na mordercy ukochanej.
5. Wyprawa Hassana po nową żonę.
6. Napad Giaura i bandy zbójców na orszak Hassana i zabicie baszy.
7. Tajemnicza tułaczka po świecie (brak o niej jakichkolwiek informacji).
8. Pobyt w prawosławnym klasztorze i przedśmiertna spowiedź Giaura.

STRESZCZENIE

Część I – wstępna

Objemuje 167 wersów, zawiera wspomnienie starożytnej Grecji, połączone z apelem do współczesnych Greków, by poderwali się do walki o wolność. Ta część jest złożona z kilku fragmentów:

- krótki opis morza, którego fale rozbijają się u stóp skały, na niej wznosi się grób Temistoklesa, zwycięzcy Persów pod Salaminą, bohatera walki o wolność. Pytanie: *Kiedyż się zjawi Temistokles drugi?* to zapowiedź jednego z problemów utworu – apoteozy walki o wolność.
- opis niezwyklej urody greckich krajobrazów, skonstrastowany z sytuacją Grecji w niewoli tureckiej.
- porównanie niewoli Grecji do *pięknego oblicza zaraz po skonaniu*, jeszcze pełnego uroku, ale już bez życia.
- płomienny apel do Greków, by przypomnieli sobie dawną świetność i poderwali się do walki przeciw niewoli (*Wstań, niewolniku podły, wstań*).
- pytanie skierowane do Greków: czy zdolni są w obecnym położeniu tworzyć literaturę tak wspaniałą, jak antyczna, oraz zasygnalizowanie źródła opowieści o Giaurze:

*Przecież z Grecyi wziąłem te powieści,
Z czasów niedawnych i żalosalnej treści.*

Część II

Epicka opowieść o miłości, śmierci i zemście, ukazana w sposób fragmentaryczny, z zastosowaniem inwersji czasowej, z wprowadzeniem licznych lirycznych dygresji i różnych narratorów (muzułmanin, turecki przewoźnik, narrator odautorski, sam Giaur). Układ treści w tej części jest następujący:

- epizodyczna scenka morska na wybrzeżu w pobliżu Aten: pojawia się piracki statek, przed którym ucieka rybacka barka. Nie wiadomo nic o związku tej sceny z historią Leili, Giaura i Hassana.
- tajemniczy jeździec pędzi na czarnym koniu. Można się tylko domyślać, iż gna on wybrzeżem tej samej, co opisanej w sc. 1, zatoki. Widzimy go oczyma jakiegoś muzułmanina, być może rybaka, który schronił się w porcie Pireus przed pościgiem pirackiej łodzi. Fragment ten nie ma charakteru informacyjnego, służy wprowadzeniu nastroju grozy i przeczucia nieszczęścia. Kończy go refleksja o cierpieniach przeżywanych przez człowieka, któremu w jednej chwili przypomniały się wszystkie *życia bolesne i zbrodnicze dzieje*. Można się domyślać, że takie właśnie katusze przeżywa Giaur.
- opis, w formie narracji autorskiej, spustoszonego przez Giaura domu Hassana, skonstruowany z opowieścią o bogactwie i świetności jego siedziby, zanim *miecz Giaura ciął w turban Hassana*. Nadal nic nie wiadomo o przyczynach zabójstwa.
- opowieść świadka, przewoźnika znad morskiego brzegu, o scenie zatapiania tajemniczego pakunku w zatoce. Fale pochłaniają „żywy” ładunek. Nie wiadomo natomiast, czy narrator jest tym samym muzułmaninem, który opowiadał o pędzącym Giaurze.
- nastrój ponurej zbrodni został wzmocniony przez wstawki liryczne, będące opowieścią o smutku przemijania i o rozpaczliwym zbójcy, którego dręczy sumienie. Został on porównany do skorpiona, który w otoczeniu płomieni zabija się własnym jadem.
- relacja narratora odautorskiego, z opinii krążących między ludźmi, o stanie duszy smutnego Hassana po zniknięciu ukochanej Leili (wreszcie pada jej imię). Ludzie plotkują, że Leila uciekła z jakimś Wenecjaninem w noc Bajramu. W noc Bajramu widziano również pędzącego na czarnym koniu Giaura, rozpaczliwie szukającego czegoś na wybrzeżu. Nie wiózł jednak nikogo. Co się stało z Leilą? Czy to ją utopiono w zatoce? Czy to jej szukał Giaur?
- opis wspaniałej urody Leili. Jednak niczego nadal nie wiadomo o jej losach.
- opis epizodu: żyjący jeszcze Hassan udaje się w podróż. Znowu narrator przytacza opinie ludzi, którzy mówią, iż basza ma zamiar pojąć nową żonę, by pocieszyć się po stracie Leili. Ludzie sądzą, że dziewczyna uciekła.
- zasadzka przygotowana przez Giaura na Hassana w górskim wąwozie, bitwa i śmierć Turka prezentowane przez narratora odautorskiego. Wreszcie wyjaśniają się losy Leili i motywy zemsty Giaura, który po osiągnięciu celu wyrusza w świat. Formuluje to tak: – *w świat – jadę sam z sobą*.
- ze zgiełkiem walki kontrastuje spokojna domowa scenka oczekiwania przez matkę na Hassana, przerwana przybyciem gońca z wieścią o jego śmierci.
- ta część powieści została zakończona opisem grobu Hassana, pochwałą jego męstwa, zapowiedzią nagrody w raj, połączonymi z przekleństwami rzucanymi na głowę jego zabójcy. Jest to więc głos wyznawcy Proroka, wrogiemu Giaurowi.

Powyższe zestawienie świadczy o tym, iż autor nie troszczy się o obiektywną relację zdarzeń. Bardziej zależy mu na zaprezentowaniu przeżyć bohaterów i na stworzeniu nastroju niepokoju, grozy, niepewności, złych przeczuc, domysłów będących zapowiedzią nieszczęścia.

Część III

Dotyczy dalszych dziejów Giaura. Po zabiciu Hassana przepadł i odnalazł się po sześciu latach w odległym klasztorze. Co robił przez te lata, gdzie był, nie wiadomo. Tekst tej części, zajmującej prawie jedną trzecią powieści, jest wypowiedzią bohatera, monologiem

lirycznym, a właściwie dialogiem z milczącym partnerem – spowiednikiem. Z opowieści Giaura można poznać stan jego duszy, niewiele natomiast można się dowiedzieć o jego biografii. Monolog ten został poprzedzony opiniami świadków, dzięki którym jego postać otacza aura tajemniczości. Część ta ma następujący układ:

- najpierw wypowiada się ten narrator, który przed sześcioma laty widział Giaura pędzącego wybrzeżem na koniu. Teraz rozpoznał go w dziwnym zakonniku (*Twarz mi znajoma... Raz go napotkałem / W ojczyźnie mojej. Leciał między góry / Na dzielnym koniu, pominął mię cwałem*).
- relacje różnych ludzi, wiernych przybywających do klasztoru, spostrzeżenia przygodnych obserwatorów, których przeraża i przejmuje grozą postać tajemniczego mnicha. Z równym przestrachem wypowiada się o nim ktoś z klasztornej wspólnoty.
- mówi o nim też narrator odautorski, snując refleksje o cierpieniach miłosnych i samotności.
- głos zabiera Giaur. Czyni wielką spowiedź ze swojego krótkiego, ale burzliwego życia, opowiada o miłości i zemście, a nie o faktach, zdarzeniach. Są to dzieje duszy, serca, historia wewnętrzna. Po tej „spowiedzi” (brak skruchy, rozgrzeszenia i pokuty) Giaur umiera:

*Umarł – nie doszedł nikt po jego zgonie,
Jak się nazywał, w jakiej świata stronie
Jego ojczyzna; – ostatnie wyznania
Mnich tylko słyszał we chwilach skonania.*

Pewniak
na teście

PODSUMOWANIE

Problematyka powieści jest związana z kreacją tytułowego bohatera. Przede wszystkim **utwór jest pochwałą miłości, wielkiego, niczym nieskrępowanego uczucia**. Byron porusza też **problem prawa człowieka do miłości mimo różnic społecznych, religijnych i obyczajowych dzielących kochanków**.

W związku z ograniczeniami, które świat stwarza zakochanym, pojawia się **problem konfliktu jednostki ze społeczeństwem**, które narzuca jej swoje zasady i zawęża prawa do miłości, wolności, swobody, decydowania o swoim losie. Wobec tego powieść jest też **pochwałą wolności jednostki** i jej praw do indywidualności i swobodnego rozwoju. Konflikt ze społeczeństwem popycha bohatera do zbrodni, bo nie może on liczyć na zrozumienie i sprawiedliwość. Odrzuca ze wzdącią obowiązujące konwencje obyczajowe, bo sankcjonowały one zabicie Leili, mści się, a potem izoluje i pogrąża w samotności. Ważnym problemem utworu jest także **dramat samotności i wyboczenia jako ceny za wybór wolności**.

BOHATER BAJRONICZNY

Już za życia Byrona powstała jego legenda: dobra i zła. Obserwowano jego swobodne zachowanie, śledzono komplikacje rodzinne, gorszono się z powodu radykalizmu poglądów młodego lorda. Przypisywano mu związki z rewolucjonistami, a nawet z czcicielami szatana. Sam Byron podsycił te pogłoski, a przynajmniej im nie zaprzeczał. Oburzeni przeciwnicy zmusili go w końcu do opuszczenia Anglii, grono wielbicieli natomiast uczyniło zeń swego idola. Szybko odniósł też sukces literacki. Miał wielu naśladowców w różnych krajach, od Stanów Zjednoczonych po Rosję. Powodem była na pewno ogromna aktualność jego utworów, dzięki której stał się wyrazicielem dążeń i pragnień pokolenia.

Czasy, w których żył i tworzył, były bardzo burzliwe. Na przełom wieków XVIII i XIX przypały: rewolucja przemysłowa w krajach Zachodu, powstanie Stanów Zjednoczonych po długiej wojnie, rewolucja francuska, wojny napoleońskie, a po 1815 roku – panowanie w Europie Świętego Przymierza oraz liczne ruchy wolnościowe i społeczne, przetaczające się przez nasz kontynent. Dokonywała się też zmiana pokoleniowa, a **twórczość Byrona uznana została za manifest nowego pokolenia**. Głosi on w sferze literackiej **zerwanie z konwencją klasyczną, swobodę twórczą, subiektywizm i indywidualizm**. W zakresie ideowym jest to poezja **buntu wobec istniejącej rzeczywistości, zakłamaney i złej, pełnej krzywd i niesprawiedliwości**. Zawiera także **apoteozę wolności jednostkowej oraz zbiorowej**. Tę, którą wydobył w swej poezji Byron, pobrzmiewały w literaturze europejskiej przez dwa pierwsze dziesięciolecia XIX wieku. Od nazwiska angielskiego pisarza stworzono pojęcie bajronizmu, które rozumieć można na dwa sposoby.

Bajronizm jako nurt ideowo-artystyczny	Bajronizm jako wzorzec osobowy Romantyzmu
<ul style="list-style-type: none"> • nienawiść do świata ucisku, fałszu, konwencji krępujących indywidualność; • swoboda twórcza, zerwanie z klasycyzmem; • nakaz bezkompromisowej walki o wolność jednostki, o jej prawo do indywidualizmu, swobodnego rozwoju emocjonalnego i intelektualnego; • walka o wolność narodów i ludów, choćby za cenę największych poświęceń. 	<ul style="list-style-type: none"> • dumne odwrócenie od świata i banalnego, filisterskiego życia; • samotne poszukiwanie indywidualnej drogi, bratniej duszy, miłości, a także prawdy o sobie; • świadomość odrzucenia, niezrozumienia przez zwyczajnych, pospolitych ludzi; • poczucie klęski, gdy nie można osiągnąć założonych celów.

Sława Byrona powodowała, że przygody jego bohaterów przypisywano jemu samemu, utożsamiano go z Korsarzem, Giaurem, Childe Haroldem. To przeświadczenie było podkreślone przez osobiste tony jego poezji, jej pasję, aktualność, zaangażowanie w bieżące sprawy. Trudno się więc dziwić, że **był idolem młodzieży romantycznej**, że jego postawę, bezkompromisowość w wyrażaniu poglądów i zgodność życia z twórczością uznano za kilka pokoleń za modelowe dla bajronizmu.

ZAPAMIĘTAJ!

Pewniak na teście

Bohater bajroniczny – rodzaj bohatera typowego dla literatury romantycznej, którego nazwa powstała w oparciu o nazwisko G.G. Byrona, twórcy tego rodzaju postaci. Jest to bohater samotny, wyobcowany ze społeczeństwa, dumny i tajemniczy. Zaznał prawdziwej miłości, ale zakończyła się ona tragicznie (zwykle śmiercią ukochanej). Jego przeszłość kryje zazwyczaj jakąś zbrodnię, której jednak bohater nie żałuje – popełnił ją w zemście za krzywdę wyrządzoną komuś, kogo kochał. Zemsta jest podstawowym motorem jego działania, widzi w niej sposób na ukojenie swojego cierpienia.

POWIEŚĆ POETYCKA

Pewniak na teście

Giaur jest powieścią poetycką, a ta była jednym z ulubionych gatunków twórców literatury romantycznej. **Powieść poetycka wywodzi się z popularnej w Szkocji i Anglii ballady**, której twórcy opisywali niezwykle wydarzenia w sposób subiektywny, przesycony liryzmem. **Powieść poetycką w początkach XIX w. spopularyzował Walter Scott, późniejszy twórca powieści historycznej.**

Jednak dopiero powieści poetyckie Byrona (*Giaur, Lara, Korsarz*) zdobyły prawdziwą sławę. To one przyniosły poecie popularność i wywołały inspirację dla utworów napisanych przez najświetniejsze pióra epoki: Aleksandra Puszkina, Adama Mickiewicza, Juliusza Słowackiego, Alfreda de Musseta. Teksty te posiadają niezwykle i tajemniczego bohatera. Ten typ postaci utożsamiano z sylwetkami z utworów Byrona (**bohater bajroniczny**). W powieści poetyckiej szczątkowa i niezbyt umotywowana akcja podporządkowana jest **szczegółowej analizie psychologicznej bohatera**: jego uczuć, stanów duszy. Narracja daleka jest od ciągłości czasowej i porządku (tzw. **inwersja czasowa**). Ma ona służyć podkreśleniu **zmienności nastroju** i potęgowaniu tajemniczości bohatera. Narracja w powieści poetyckiej bywa także przerywana dygresjami, lirycznymi komentarzami narratora. Ten subiektywizm, liryzm, połączony z otwartą formą, pozwalał poetom romantycznym na tak cenioną przez nich swobodę twórczą i nierespektowanie podziałów gatunkowych i rodzajowych (**synkretyzm**).

Cechy powieści poetyckiej to:

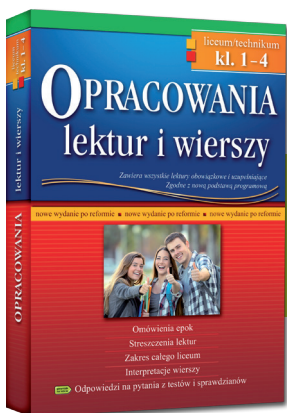
- afabularność, nastrojowość;
- obecność bohatera romantycznego, utożsamianego z bajronicznym;
- kompozycja z zastosowaniem inwersji czasowej, fragmentaryczność fabuły, brak zachowanej chronologii, brak przyczynowo-skutkowego ciągu wydarzeń;
- liczne wstawki (dygresje) i liryczne komentarze odautorskie;
- obecność kilku narratorów;
- synkretyzm formalny (gatunek z pogranicza epiki i liryki).

Pewniak
na teście

BUDOWA

Powieść jest objętościowo niewielka, **jednowątkowa**. Jej akcja nie jest skomplikowana, jest to prosta, romansowa historia, jednak **opowiedziana w sposób niezwykły, z wieloma zagadkami, przerwami i przedstawieniami kolejności zdarzeń**.

Autor w *Przemowie* znalazł na określenie jej kompozycji znakomitą formułę: *rozerwane ułamki poematu*. Rzeczywiście, powieść jest **złożona z fragmentów opisów niepowiązanych ze sobą zdarzeń, poprzedstawianych w czasie i poprzeplatanych lirycznymi wstawkami**. Są to „migawki”, zblżenia kilku momentów, nieukładające się w logiczną, ciągłą opowieść. **Nad fragmentami epickimi przeważają liryczne**: wyznania bohatera, komentarze narratora, głosy świadków, a także nastrojowe opisy stanów, przeczuć. Dla pogłębienia nastroju poeta posługuje się często kontrastowymi obrazami, przesyconymi orientalizmem, egzotyką. Subiektywizm utworu został wydobyty dzięki **wprowadzeniu kilku narratorów**, którzy w różny sposób patrzą na przedstawiane zdarzenia. Autor przytacza także opinie *gminu*, głosy bezimiennych, zbiorowych świadków wydarzeń, często muzułmanów.

Lektury obowiązkowe znajdziesz w książce
Opracowania lektur i wierszy – liceum/technikum klasy 1–4!

Kup na www.greg.pl

Autorzy:

Zespół redakcyjny Wydawnictwa GREG

Wykorzystano materiały: Katarzyny Cwiękały, Katarzyny Dudy-Kapturek, Anny Marzec, Anny Popławskiej, Dariusza Pietrzyka, Wojciecha Rzehaka, Doroty Stopki, Barbary Włodarczyk

Korekta i redakcja:

Agnieszka Antosiewicz, Katarzyna Curyło, Karolina Rymut-Kościelniak, Agata Tondera, Maria Zagnińska

© Copyright by Wydawnictwo „GREG”

31-979 Kraków, ul. Klasztorna 2B

tel. 12 680-15-50

www.greg.pl

Księgarnia internetowa: www.greg.pl

Znak firmowy **GREG®** zastrzeżony w Urzędzie Patentowym RP.

Znak słowno-graficzny **Pewniak na teście®** zastrzeżony w Urzędzie Patentowym RP.

Wszystkie prawa zastrzeżone.

Żadna część niniejszej publikacji nie może być reprodukowana lub przedrukowana bez pisemnej zgody Wydawnictwa „GREG”. Dotyczy to także przenoszenia danych do systemów komputerowych, wykonywania fotokopii i mikrofilmów.

Wykorzystano zdjęcia:

Giovanni Boccaccio – Cornelis van Dalen the Younger/Tiziano Vecellio/artgallery.yale.edu/collections/objects/35778/
Public Domain; Mikołaj Rej – Jan Gwalbert Olszewski/Domena Publiczna; Ignacy Krasicki – Antoni Oleszczyński/Dzieła
Krasickiego/Domena Publiczna; Julian Ursyn Niemcewicz – Antoni Brodowski/www.pinakoteka.zaszcianek.pl/Domena
Publiczna; Stanisław Staszic – Władysław Barwicki/Domena Publiczna; Stanisław Trembecki – Jan Chrzyciel Lampi/
www.christies.com/Domena Publiczna; Adam Mickiewicz – Culture.pl/Gallica/Domena Publiczna; Juliusz Słowacki –
James Hopwood/www.polona.pl/Domena Publiczna; Maria Konopnicka – Leopold Bude/Polona.pl/Domena Publiczna;
Eliza Orzeszkowa – Władysław Podkowiński/archiv.ucl.cas.cz/Domena Publiczna; Henryk Sienkiewicz – Domena
Publiczna; Joseph Conrad – George Charles Beresford/Domena Publiczna; Jarosław Iwaszkiewicz – Domena Publiczna;
Witold Pilecki – Domena Publiczna; Friedrich HYPERLINK „https://commons.wikimedia.org/wiki/Category:Paintings_by_
Friedrich_D%C3%BCrennatt”Dürrenmatt – Elke Wetzig/CC BY-SA 3.0/Wikimedia Commons; Stanisław Grochowiak –
CAF/Sokołowski/Trybuna Robotnicza/Domena publiczna; Julia Hartwig – Mariusz Kubik/CC BY 3.0/Wikimedia Commons;
Edward Stachura – Domena Publiczna; Ryszard Krynicki – Mariusz Kubik/CC BY 3.0/Wikimedia Commons; Adam
Zagajewski – Frankie Fouganthin/CC BY-SA 4.0/Wikimedia Commons.

Layout i skład:

Pracownia Słowa

Okładka:

Pracownia Słowa